

הרב יהושע לזונטל

מילואים למאמר בנושא עישון ביו"ט

לאחר שפרסמתי את המאמר בנושא עישון ונטילת חומרים פסיכואקטיביים ביום טוב (בגליון לב עמ' קצב), מצאתי מספר נקודות שיש לתקן, להרחיב ולדון בדברים בכדי להשלים את הנושא. כמו כן, מצאתי בכתביי סיכום שסיכמתי לעצמי, משיעור שמסר הגאון רא"ז וייס שליט"א בבית כנסת "יוצאי ישיבת חברון" בבני ברק, בד' שבט תשס"ו^(א). כאשר עיינתי מצאתי שהרב הנ"ל האריך בנושא זה בספריו (הדברים מופיעים בספרי מנחת אשר, בספר על הגדה של פסח עמ' שגד-שנה, ובשו"ת ח"א סי' לה-לו) ולענ"ד יש להתייחס לדברים שפרסם וגם לסיכום השיעור שמסר [השיעור נמסר לאחר שהדפיס את ספרו על הגש"פ ובמקביל לפרסום תשובתו שבשו"ת סי' לה^(ב)].

להלן אתייחס לתיקונים ולהרחבות שיש לייחס למאמר, וכן התייחסות נפרדת לתוכן הרב שנמצא בנושא זה, מתורתו של הרא"ז וייס.

הערות ותיקונים במאמר

- א. במה שציינתי להגהות הר"י קרט, צ"ל "נד' בשו"ע מהדו' מורשה להנחיל, בהגהות מכת"י".
- ב. במה שהבאתי משו"ת בשמים ראש, צ"ל "דשרי כיון שאין בניצוצות בכדי להיעשות פחם".
- ג. במה שכתבתי על דברי ריב"א שהביאו התוס' והרא"ש, שאין להחם מים לרחיצת כל הגוף של גדול, כיון דאינו שווה לכל נפש, אבל רחיצת ידיו ורגליו מותר, משום מתוך שהותרה לצורך הותרה נמי שלא לצורך, ולכאורה יש להוכיח מדבריו שלא אומרים "מתוך" בשאינו שווה לכל נפש. ע"כ דברי במאמר. ויש לדון בזה, דלכאורה יש לומר שאם הדבר אסור משום שאינו שווה לכל נפש, יש לאסרו גם על הקטנים, ולא דווקא על הגדולים. ובהכרח י"ל שקביעת "שווה לכל נפש" נבדקת ע"פ המצב של האדם ולא ע"פ כמות או מצב כלל האוכלוסייה, וכפי שהעיר בשו"ת כתב סופר, שא"א לומר שהסיגריות אינן שוות לכל נפש מפני שהנשים אינן מעשנות.

ובזה יש להבין מ"ש הנודע ביהודה ועוד, להתיר רחיצה בחמין לאשה בליל טבילתה, כיון שלאשה כזאת יש צורך שכלפיו רחיצה בחמין שווה לכל נפש. אמנם, במשנה ברורה (סי' תקיא סק"ז) ביאר את הטעם שמותר להבעיר מדורה להתחמם כנגדה גם כשהקור אינו גדול, "כיון דעיקר מלאכת ההבערה בשביל קור הוא מלאכה המותרת, דהוא שווה בכל נפש, לא קפדינן אם הקור גדול או קטן". ולפי זה נראה שקובעים על המלאכה אם היא שווה לכל נפש כקביעה

(א). השיעור נמצא באתר קול הלשון, כאן [מדקה 35](#) והלאה.

(ב). התשובה נדפסה בקובץ דרכי הוראה ג (תשס"ו), עמ' צה.

עקרונית, ולא לפי מצב האדם. ולכן נראה שאין זה הטעם שהתיר הרמ"א להבעיר היכא דאינו שווה לכל נפש, אלא משום דבלאו הכי הבערה מותרת משום מתוך, וכשיטת הרמב"ם.

ד. בעניין השאלה אם התמכרות מגדירה את החומר כשווה לכל נפש, לאור העיון בכתבים בתחום זה, נמצא כי להתמכרות יש שלושה היבטים: הראשון, הסיבה הראשונית שאדם נצרך לחומר ממכר – היא בדרך כלל אורגנית, שהוא אדם לחוץ וכפייתי. השני, בחלק מהחומרים על ידי החומר הממכר משתנים תכונות הגוף מבחינה אורגנית, והאדם הופך לנצרך לחומר הממכר. השלישי, שההנאה גורמת לגוף להזדקק לחוויית העונג שמעניק הסם באופן תדיר יותר.

לאור זאת, ההתמכרות היא צורך פיזי שנועד להתמודד עם צרכים גופניים (בין אם לכתחילה או בדיעבד), כך שהשימוש בסמים הוא בכלל ההגדרות שהציע הכתב סופר לתרופה כדבר השווה לכל נפש. אולם, הדברים אמורים רק לגבי אנשים מכורים⁶, ואילו ביחס לאלו שצורכים סמים ללא התמכרות או לפני התמכרות, יש לומר שהדבר מותר מאותה סיבה, כיון שהצורך הפסיכולוגי לצריכת הסמים נחשב לשווה לכל נפש, כי רוב הציבור נדרש להתמודדות נפשית עם לחצים וקשיים, ואלטרנטיבות של עוררות או נדכאות היו עשויות לסייע לו.

הערות ודיונים בדברי הרא"ז וייס

הרא"ז וייס עסק בנושאים הקשורים לעישון סיגריות ולדין עישון ביו"ט, ולדעתו העישון ביו"ט אסור מדינא, ובפרט בזה"ז שאנשים רבים מנמעים מן העישון בשל פרסום הסכנות הנגרמות מעישון סיגריות. אולם, במחכ"ת, לעניות דעתי יש לדון ולפקפק בדבריו, וכדלהלן:

בשו"ת מנחת אשר ח"א סי' לה - בראש דבריו הציג הרב את המחלוקת כמחלוקת שקולה בין הפוסקים, אולם כבר בהגהות חתם סופר על השו"ע (סי' תקיד מ"א סק"ד), בשו"ת כתב סופר (או"ח סי' סו), בכרם שלמה על השו"ע (סי' תקיד סק"ד) ובהגהות מהר"י קרט (שם), כתבו שרובא דרובא מגדולי האחרונים שדנו בזה פסקו להתיר את העישון ביו"ט וגם כמה גדולים נהגו בעצמם לעשן ביו"ט.

שם בד"ה אך על, הביא הרב משו"ת זרע אמת, שכיון שאין העישון אכילה כי איננו נכנס לחך, הוא נדרש שיהיה שווה לכל נפש. עכת"ד. והנה גם בשו"ת דרכי נועם הבין שהעישון איננו אוכל ממש, אלא דס"ל שכיון שהנאת הגוף היא בכלל אוכל נפש, הרי שדינם שווה ויש מקום להתירה אף אם אינה שווה לכל נפש. ואף שיש מקום לדון בסברא זו, לא נמצאה לזה ראייה מוכרחת.

שם הביא הרב שבמק"א דן במה שהסתפק המגן אברהם, אם עישון הטבק צריך ברכה. והוא במנחת אשר על הגש"פ, שערי תשובה סי' כג אות ב. והתם דחיק ומוקי דברי המ"א, באופן שאין כוונתו שהעישון הוא אכילה ממש, אלא דאחשבי' כאכילה. עי"ש באריכות. ובשיעור

ג). יש לציין שבחלק מהמקרים אי נטילת סמים עשויה לגרום לפיקוח נפש, בשל סיכונים שייגרמו בעקבות "תסמיני גמילה", אולם נושא זה איננו מעניין המאמר. ואף העישון של החומרים עצמם יש בו משום פקו"נ בכמה היבטים, אך אכמ"ל.

שמסר, טען הרב שהמ"א איירי במי שאוכל את עלי הטבק [וציין שהוא יחיד בהבנה זו במ"א]. עכת"ד. והנה דבריו האחרונים אינם נכונים, והמעיין בגוף דברי המ"א יבחין שהוא עוסק בעישון המקטרת ומתארו באופן ברור, ואף שכל האחרונים דנו בדברי המ"א וחלקו עליו (יעו' מור וקציעה סי' רי ומגן גבורים שם אה"מ ס"ק יב), איש לא טען שהמ"א איירי באכילה ממש, ובכה"ג כלל אין מקום להסתפק אי מחייב ברכה. אלא שספק המ"א הוא מצד שהעישון אינו אכילה אבל הוא יותר ראוי לברכה מריח, לכן היה ראוי לברך עליו אלא שחז"ל לא תיקנו ואנחנו לא נדע מה נעשה. וכן ביארו המחזיק ברכה (שם ס"ק ד), וזו כוונת שו"ת הלק"ט (ח"א סי' קא), שהמחמיר להמציא לעצמו חיוב ברכה קודם העישון תע"ב. וזה גם מ"ש בשלחן הטהור שמן הראוי לתקן ברכה, אלא שאין אנו מסוגלים להמציא לזה נוסח ברכה [והרב הביאו בספר על הגש"פ, וסיכם שדבריו מחודשים. אמנם, לפמ"ש דבריו פשוטים וברורים, ועד כאן לא פליגי אלא בשאלה כיצד לנהוג].

וככלל, יש להעיר במ"ש בשו"ת שם ובספר על הגש"פ, שם אות ג, כאילו הדרכי נעם ומהר"ש קלוגר (בשו"ת האלף לך שלמה סי' רד) לא הבינו את מציאות העישון, שהוא בשאיפה בלבד וע"י מים. עי"ש. והמעיין בדבריהם יראה שהבינו היטב את מציאות העישון, אלא שהגדירו אותו כמעין אכילה, מפני שהוא נכנס דרך הפה. ונהפוך הוא, כשתיאר הרב עצמו את העישון וציין את השימוש במים, לא ידעתי מה הוא שח. כי בשום עישון אין כלל מים (והטיטון שתיארו הפוסקים האשכנזים הוא מקטרת או סיגריה), מלבד נרגילה שהטבק רק משפיע על המים שמתאדים, אבל כלל לא נשרה בהם ולא נרטב מהם.

ובמ"ש שם בד"ה וגם במש"כ, שהבית מאיר והעמודי אור פליגי ע"ד הפני יהושע, כי א"א לקרות דבר השווה לכל נפש למה שהרבה אנשים קצים בו. ובעמודי אור (סי' כט סוף אות ה) טען שלא יתכן להגדיר את העישון כרפואה, שא"כ הוא נכון רק על מנת לרפא ולהציל מן הסכנה. עכת"ד. ובדבריהם עצמם יש להעיר, כי הטענה שכיון שאנשים קצים בעשן הסיגריות א"א להגדירו כשווה לכל נפש, אין לה מקור, ואדרבה הדעת נותנת שבעילה בתחילה קשה לנשים ואעפ"כ היא מוגדרת שווה לכל נפש, כי הנדון הוא במציאות ההנאה ומנין המעשנים ולא בסבל הנגרם להם. ומ"ש העמודי אור תמוה, כי הדבר ברור שלא נתכוון הפני יהושע שהעישון הוא פיקוח נפש והצלת האדם, אלא הכוונה היא כמ"ש הכתב סופר (או"ח סי' טו), שהגדר ברפואה הוא שאנשים זקוקים לרפא עצמם ואחת הדרכים היא עישון ולכן כיון שכל האנשים זקוקים לרפא את עצמם, הרי שהדרך שווה לכל נפש גם אם לא הלך בה איש.

ובכל מ"ש שם באות א, לא ידעתי למה הציג הרב את הנדון, כאילו הוא מסתיים בשאלות הזרע אמת על הדרכי נעם ושאלות העמודי אור על הפני יהושע, הרי יותר נכון להביא שהמחזיק ברכה (סי' רי) עמד בדברי הזרע אמת ואפ"ה מסיק שיש להתיר לעשן, ומדברי הכתב סופר (שם) תעלה ארוכה לטענות העמודי אור. כמו כן, תמהני על גדול הבקיאים, שכלל לא התייחס למ"ש הלחם משנה (פ"ד מהל' יו"ט ה'), ששיטת הרמב"ם שבהבערה אי"צ שתהיה שווה לכל נפש, וכן פסקו לדינא מהר"י אייבשיץ (בבינה לעתים שם) והגאון הנצי"ב (בהעמק שאלה נ,א). שהרי לפי שיטה זו כל ראיותיו והנדון בגדר "שווה לכל נפש" אינו צריך לפנים.

ובמ"ש שם באות ב, ד"ה אמנם, שכיום התמעטו המעשנים וחזר הדין. נראה שבמציאות הדבר אינו נכון, כי בעבר נשים לא עישנו כלל, וכמ"ש הכתב סופר, וכיום נשים רבות מעשנות. ומה גם שקשה לקבוע מה היה בעבר ומה היום, כי כפי הנראה מאז ומעולם דנו הפוסקים אם יש להתיר למרות שאינו שווה לכל נפש, ומאן לימא לן באיזו תקופה היו יותר מעשנים. ואדרבה, מסתבר שכיום נגישות הסיגריות המוכנות והזולת מחיר הטבק, הירבו את המעשנים מאשר לפני כמה מאות שנים [ואף שבזמן האחרון התמעטו המעשנים ביחס לעשרות השנים האחרונות, מסתבר לענ"ד שלפני מאות שנים היה אחוז המעשנים מועט יותר מבימינו, וכן משמע גם בעמודי אור (שם) ובערוך השולחן (סי' תקיא סי"א), שבזמנם היו רבים שקצו בריח הסיגריות].

ובשו"ת שם סי' לו, בד"ה ומה שכתב, טען הרב שלא יתכן שהנאה שאין הכל צורכים אותה חשיבא שווה לכל נפש, דא"כ היכי דמי "אינו שווה לכל נפש". והקושיא מעיקרא ליתא, כי מוגמר היה הנאה חיצונית שמוסיפה על ההנאה הרגילה, שהיו מניחים מוגמר בשעת אכילה והיה המאכל יותר ערב להם בכך, כמ"ש המאירי (בית הבחירה וחידושים, ביצה כב:). ואינו דומה לשאר הנאות, שהן הנאה מצד עצמה, ואם הכל נהנים מהן הו"ל שווה לכל נפש.

ומ"ש שם ד"ה ולענ"ד, שאין דברי הכת"ס מתיישבים על הלב. לא ידעתי למה, הרי יתכן שגם לדבריו דנים בכל סוג הנאה בפני עצמה, ובהערה הקודמת ביארתי את ההבדל בין סוגי הנאות שונים.

ומ"ש בד"ה ולפי"ז נראה, שהעישון הוא סוג הנאה שאינה שווה לכל נפש. הוא ההיפך ממ"ש הכת"ס גופי', דאזלינן בתר המטרה של המעשן ולא לפי הדרך שבה הוא ממלא את תאוותו. וא"כ העישון עונה לצורך של הרבה אנשים (להקל לאחר האכילה ולהקל בזמן לחץ וכדו').

ומ"ש שם, שהעישון איננו נתפס כרפואה, לא הבנתי מה הראיה שהביא מטענה זו. ולענ"ד מדוייל ידי' משתלים, שהעישון הוא גם מאכל בריאים וטפי יש להתירו ביו"ט, וכמ"ש בתשובת מהר"י פינטו שהביא בשו"ת הלק"ט ח"א סי' קא.

